

рудый, та товстый такый! и на кинци гудзъ, якъ голубляче яйце (Ч 1, с. 129). Якщо у слові *Кам'янець* А. Свидницький послідовно вживає вставний [н], то у словах *здоровля* та *голубляче* вставний [л] вживається непослідовно, наприклад: *здоровья* – Выпьемъ же теперь, за *здоровья* Антонія (Ч 1, с. 317), *голубяче* – А ыноди и зъ вышого плѣндра, наче *голубяче* яйце, такъ и лясне на тимня, тилькы брызкы пидуть (Ч 2, с. 10)

4. Наявність протетичного [г] є виразною фонетичною рисою подільського говору, особливо у порівнянні з літературною мовою, наприклад: *Гумань* – Коло *Гумани*, чы луче – в *Гуманцини*, и було и е сельце – хочъ бы й Солодькамы ёго назвати (Ч 1, с. 1).

5. Типовою для подільського говору є твердість приголосного [р], наприклад: *ратувати* – Тоди молодыци въ ростечъ, и на ихъ мисце прыйшлы чоловикы паниматокъ *ратувати* (Ч 2, с. 139); *курам* – Осуда ты моя, нещастя ты мое, не дочка, сказала маты й вийшла въ пекарню дать пораду тымъ *курамъ*, що поризалы (Ч 1, с. 222).

6. Приголосні, в іменниках середнього роду II відміни в позиції після голосних перед давнім закінченням -ье не подовжуються, наприклад: *дивуваня* – А въ жинокъ не збуває до розмовы: то *дивуваня* згадають, то се, то те, то про лыху долю ненаговорятця – и ще добре, якъ скинчатъ на спивахъ, а то й до плачу неразъ доходе (Ч 1, с. 8); *вбраня*, *убрани* – Та старый нагадавъ биле лычко та *вбраня*, то піддавъ дивчынї матерїялу і на скілька сутокъ думаты (Ч 1, с. 20); Ажъ отъ побигла черезъ подвірря въ зеленимъ *убрани* (Ч 2, с. 75); *камїня* – Доливка *каминямъ* выложена, плитымы – и до даху такъ високо видъ земли, що торкны чоботомъ, то такъ и пиде якыйсь голосъ – не луна, а задзвеныть – тр-р-ръ! (Ч 1, с. 42).

Отже, у романі А. Свидницького “Люборацькі” чимало діалектизмів у мові автора та дійових осіб, а основною діалектною базою для мови письменника послугував подільський говір південно-західного наріччя.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища шк., 1980. – 246 с.
2. Герасименко В.Я. Анатолій Свидницький. Літературний портрет. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1959. – 134 с.
3. Гриценко П.Ю. Ідіолект і текст // Лінгвостилістика: об’єкт – стиль, мета – оцінка: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / Відп. ред. Академік НАН України В.Г. Скляренко. – К., 2007. – С. 16-43.
4. Жук Н.Й. Анатолій Свидницький: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1987. – 150 с.
5. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Підручник. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
6. Свидницький А. Люборацькі. Оповідання. Нариси та ст. / Упоряд. Раїса Мовчан. – К.: А.С.К., 2006. – 640 с.
7. Сиваченко М.Є. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 416 с.

One of the informant sources of historical investigation of Podilya dialects is folklore and ethnographic records from Podilya as well as literary works by S. Rudansky, A. Svydnytsky, M. Kotsyubynsky and others. Oifferent language structural levels of Podilya dialects: phonetic, lexical, word building, syntactic – were and are the object of investigation for many Ukrainian linguists. The article describes the main phonetic peculiarities of Podilya dialects that can be found in the novel “Lyuboratski” by A. Svydnytsky.

Key words: Podilya dialect, phonetic peculiarities.

УДК 811.161.2'38:821.161.2-3.с1/7.08

Попович А.С.

СТИЛІСТИЧНИЙ ПРИЙОМ ГРАДАЦІЇ В “ТРЕНОСІ” МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО

У статті розглянуто використання стилістичного прийому градації в “Треносі” Мелетія Смотрицького. На значному фактичному матеріалі виявлено особливості вживання висхідної й спадної градації та з’ясовано естетичні функції градаційних побудов.

Ключові слова: прийом градації, висхідна і спадна градація, естетичні функції, градаційні побудови.

Українські письменники першої половини XVII століття, виступаючи проти шляхетсько-католицької експансії, сприймали польські та західноєвропейські традиції бароко, які проте

отримали національний характер під впливом візантійських, давньоруських джерел та фольклору [2, 63]. У контексті літератури бароко виник полемічний трактат М.Смотрицького “Тренос” (1610), який виділяється суспільною значущістю і літературними якостями. У цьому творі “звучить полум’яна медитація, пройнята патріотичним пафосом, болем від страждань вітчизни і гнівом на хистке в релігійних переконаннях українське й білоруське панство” [6, 10]. У “Треносі” “виклад думок відходить часто на другий план, а на першому ... звернення до почуття та волі, а не до розуму читача” [7, 293].

Мета нашої статті – проаналізувати використання градації в “Треносі” Мелетія Смотрицького, виявити особливості її вживання та визначити естетичні функції.

У досліджуваному творі виразно проступають риси, які є характерними для бароко, – це прагнення вразити читача пишним, барвистим стилем, риторичним оздобленням твору [3, 79]. Тут подибуємо патетичні та ліричні заклики, риторичні запитання, нагадування, напади.

У перших двох розділах М.Смотрицький вдається до наслідування народної форми голосінь, тому спостерігаємо велику кількість фігур стилістичного синтаксису.

Зокрема, варто звернути увагу на нанизування однорідних членів речення: “Горе мені, злиденній, ой леле, нещасній, звидусіль в добрах моїх обідраній, ой леле, на ганьбу тіла мого перед світом із шат роздягнений! Біда мені, незносимими ладунками обтяжений!” [6, 67]. “Кожен наступний член ряду посилює попередній, а разом вони дають можливість рельєфніше, об’єктивніше, виразніше відтворити” [4, 194] “лямент” української церкви, яка викладає аргументи проти унії та за православну віру.

На принципах однорідності базується така фігура стилістичного синтаксису, як градація. “Градація ґрунтується на розташуванні слів або висловів у міру наростання чи спаду їхніх семантичних та емоційно-експресивних якостей” [4, 239].

Зважаючи на те, що градація найповніше виявляється в синтаксичних побудовах слів, словосполучень чи ширших утворень, пов’язаних у спосіб однорідності, подибуємо багато градаційних побудов у “Треносі” Мелетія Смотрицького.

Зауважимо, що виділяють два види градації – висхідну (клімакс) і спадну (антиклімакс). Клімакс – стилістична фігура, яка “розкривається у поетичному мовленні в напрямку наростання його інтонаційно-сміслового напруження” [3, 356]. Саме цей вид градації переважає у “Треносі”.

Серед градаційних побудов першого типу (клімакс) виділяємо дієслівні ряди: *одкинути, згасити і заглушити* [6, с. 85]; *картали, карали, направляли* [6, 74]; *милує, виховує, дбає* [6, 75]; *пошлюбив, приоздобив, збагатив* [6, 75]; *отиліли, розтовстіли, забули бога* [6, 80]; *покинули, згордували* [6, с. 68]; *волати, взивати, кричати* [6, 89]; іменникові ряди: *недбальство, непокора, непослух, ледарство, байдужість, невігластво* [6, 78], його варіант: *недбальство, апатія, непокора, ледарство* [6, 78]; *болісті, рани, стогнання, зітхання* [6, 67]; прикметникові та дієприкметникові ряди: *непорядний, підступний, безбожний* [6, 83]; *злиденна, нещасна, обідрана, роздягнена* [6, 67]; *погоржена, зневажена, вигнана, оббрехана* [6, 86].

На фоні великих контекстів, зокрема прозових, градація розгортається в усіх своїх рисах, складниках: “Вдень і вночі зазіхають на бідну душу мою і про згубу мою постійно мислять” [6, 68]; “Я погорджена, я зневажена. Я вигнана. Я оббрехана. Біда і вам, котрі мною згордували. Горе і вам, котрі мене зневажили. Тяжко і вам, котрі мене вигнали. Нужда і вам, котрі мене оббрехали” [6, 86]; “Одні мені недбальством шкодять, інші тяжкого глуму завдають. Ті переслідують незносно, а ті зрікаються скорившись, мене занедбали” [6, 74]; “Руки в оковах, ярмо на шиї, пута на ногах, ланцюг на стегнах, меч над головою двосічний, вода під ногами глибока, огонь з боків невгасимий, звидусіль волання, звидусіль страх, звидусіль переслідування” [6, 67].

А.П.Коваль зазначає: “Як правило, для градаційних рядів добирається лексика або семантично тотожна (а вже авторський текст примушує бачити в ній різну міру вияву ознаки), або семантично різнопланова (а вже автор примушує її служити певній стилістичній настанові)” [1, 231]. У “Треносі” використовуються і семантично тотожні висхідні градаційні ряди: “Ходімо і позбудемось її, і викорчуетмо із землі пам’ять про неї!” [6, 68]; “... з насміхом і глумом знущуєтесь” [6, 85], і семантично віддалені, різноаспектні слова, вмонтовані в один художній градаційний ряд (градація тут також висхідна): “Бо роздягли мене з шат моїх і голою з дому мого вигнали: одняли оздобу тіла мого і голови моєї окрасу забрали” [6, 68]; “... чекає, чи не отямляться і не почнуть гріхи свої спокутувати” [6, 75]; “Вивітрилась сіль, потемніла світлість, згасли світочі, здичавили магістри, осліпли проводирі і в діл недбальства впали...” [6, 80]; “Пройміть серце і виточіть сумління, і отямтеся, і, усвідомивши гріхи свої, вдайтеся до покути” [6, 85]; “Біда вам, пастирі, котрі розполошили і розігнали стадо овець моїх і недбальства хворобою їх заразили!” [6, 80]; “Біда їм, тим, що пожирають душі овець вітця свого і розпускають шати свої, розпинають краї плащів своїх” [6, 80]. Висхідною градацією створюється співчуття, співпереживання автора. Наприклад: “Кого ж те більше доймає? Кому те більшого болю додає? Кого дошкульніше мучить? І кому небезпечніше життя готує?” [6, 77] (експресія посилюється через використання повтору:

більше, більшого); "... перед лицем матері своєї не засоромляться і не проймуться болем тієї, котра ними боліла..." [6, 74].

Антиклімакс – "стилістична фігура, протилежна за значенням клімаксові, розкривається при спадній інтонації" [3, 45]. Ця градаційна побудова спостерігається рідше в порівнянні з клімаксом: "Будете волати, та ніхто вас слухатиме не стане. Будете взивати, та ніхто до вас не обізветься. Будете кричати, та ніхто до вас не приступить" [6, 89]; "Вгамуйте сердечні зітхання конаючої матері вашої, утріть заплакані очі родителки своєї..." [6, 85].

Цікавим явищем є вживання градаційних рядів, які схожі за складниками: "Роззявили пащеки свої, шиплять та скрегочуть на мене зубами своїми..." [6, 68] і "Роздерли на мене пащеки свої... Взяли сокири в руки свої і шукають душу мою. Аби її погубити" [6, 69]; "Приступіть до мене усі живі, всі народи, всі жителі землі!" [6, 67] і "Приступіть до мене усі живі, всі народи, всі жителі землі!" [6, 67]; "Не досить вам молока і вовни – шкури лупите, кров п'єте, а м'ясо на з'їжу крукам і вовкам викидаєте" [6, с. 80] і "Молоко доять з овець, вовну стрижуть, шкури луплять і продають, самі м'ясом їхнім живляться і кров'ю напиваються" [6, 83].

За градаційними побудовами можна простежити розвиток просторово-часових ознак: "Діток народила і зростила..." [6, 68] і "Діток вродила, пильно їх ростила, а вони мене зреклися і привели до упадку" [6, 68] і "Синів зродила, а ті зле мене зреклися і ядовитими язиків своїх жалами в мене вп'ялися" [6, 70]; "Острог не слухають, обраністю нехтують, виправдання і посвячення отвергають, а коротше кажучи, злом за добро отдають" [6, 0]; та продовження "...зневажу вас, одречусь од вас, прокляну вас і всім народам оддам вас у наругу" і "... одкине вас, одречеться од вас і на вічну в кромішній п'їтмі оддасть вас погибель..." [6, 89] і висновок справжньої матері, яка завжди любить своїх дітей та, незважаючи на погані вчинки, готова до самопожертви: "... їм ту полуду з очей зняла і всі їхні злі вчинки на себе прийняла, сама понесла і богу-вітцю досить за них учинила, вибрала їх, од позову звільнила, виправдала і посвятила..." [6, 70].

Отже, Мелетій Смотрицький намагався в своєму полемічному трактаті відтворити думки і почуття православної церкви, персоніфікованої в образі Матері, в розвитку, тому досить вдалим є використання стилістичного прийому градації.

Список використаних джерел

1. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1987. – 351 с.
2. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
4. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
5. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 588 с.
6. Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упоряд., приміт. і вступ. стаття В.І.Крекотня; Ред. тому О.В.Мишанич. – К.: Наук. думка, 1987. – 608 с.
7. Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: МПП "Презент", за участю ТОВ "Феміна", 1994. – 480 с.

The article deals with the employment of gradation method in "Trenos" by Meletiy Smotrisky. Based on the considerable facts it was revealed the peculiarities of the rising and falling gradation employment and it was turned out the aesthetically functions of the gradating constructions.

Key words: *gradation method, rising and falling gradation, aesthetically functions, gradating constructions.*